

The Communal Secretary. A Possible Professional Genealogy

[Secretarul comunal. O posibilă genealogie profesională]

Ana-Maria AMBROSĂ¹

¹ Lecturer Ph.D., "Petre Andrei" University of Iași, Romania, e-mail: ambrosaam@yahoo.com

Romeo-Paul POSTELNICU¹

¹ Associate Professor Ph.D., "Petre Andrei" University of Iași, Romania, e-mail: postelnicuromeo@yahoo.com

Abstract

Defined by current legislation as the general secretary of the administrative-territorial unit, the civil servant who manages all administrative acts issued by local authorities has a professional history that can include multiple and apparently unrelated figures, from ancient scribes, to medieval copyists and chroniclers, to secretaries of royal courts and noble houses, up to the modern bureaucrat who flanks the daily decisions of local notables with his legal expertise and censorship. The common thread of this fictional genealogy is the intellectual competence of the secretary to put discursive order in the acts of will of governors.

Keywords: administration; communal secretary; scribe.

How to cite: Ambrosă, A.-M., & Postelnicu, R.-P. (2026). The Communal Secretary. A Possible Professional Genealogy. *Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iași, Fascicula: Drept, Științe Economice, Științe Politice*, 36, 27-35.
<https://doi.org/10.63331/upalaw/36/03>

Introducere

Obişnuiți cu modelul „istoriilor” care ne înfățișează personaje celebre și puternice din diverse epoci (regi, comandanți militari, clerici și savanți etc.), trecem adesea cu vederea faptul că fiecare dintre ele s-a bucurat de puterea din timpul vieții și a rămas în memoria posterității grație efortului întreprins de niște oameni din dosul cortinei, care nu au avut parte de expunere publică (nu au urcat pe tronuri, nu au ieșit în luminile rampei), ci doar au ținut catastifele guvernării și au consemnat, la comandă, versiunile „oficiale” ale faptelor celor aflați în vârful piramidei sociale.

Printre acei oameni ignorați de *Istorie*, se numără și scriitorii săi propriu-ziși: *scribii* antici, cronicarii medievali și *secretarii moderni*. Cunoscători privilegiați ai artei scrisului, aceștia au contribuit la fel de mult ca armatele sau cohortele de preoți la construirea „cultului statului” și la consolidarea treptată a unui model rațional și eficient al administrării treburilor publice. În spatele fiecărui document care ne-a rămas de la marii înaintași, dar – lucru și mai important pentru viața noastră cotidiană – și în spatele tuturor înscrisurilor de care avem nevoie pentru a ne proba identitatea, statutul socio-profesional, unele drepturi și libertăți etc. se află un *scriitor de acte oficiale*. Rareori ne aducem aminte că certificatul de naștere al fiecăruia dintre noi a fost scris (mai mult sau mai puțin) caligrafic de secretarul comunei sau al urbei în care ne-am născut, cerneala peniței sale păstrând o nostalgică întoarcere imaginară în timp. Despre evoluția acestei profesii vom discuta, cu reverență, în paginile care urmează.

De la scrib, la secretar administrativ. Istorii vechi și noi

Luând în considerare nu atât denumirea, cât statutul social și funcția administrativă a *secretarului* unei instituții sau unități politice, nu este exagerat să afirmăm că o astfel de profesie poate fi identificată mai întâi (istoric vorbind) în regatul Egiptului antic, adică acum aproape cinci mii de ani. La vremea aceea, deținătorii unei asemenea poziții importante erau numiți „Scribi” (*Sesh*), singurii indivizi care știau să citească și să scrie – lucru deloc simplu, dacă privim hieroglifile civilizației de pe Nil.

Aparținând unei elite educate și înstărite, scribilor egipteni de prim rang (*Sesh Per-aa*) le revenea sarcina de a consemna faptele glorioase ale faraonilor; altor categorii le era alocată ținerea evidențelor administrative, economice și militare pentru curtea regatului și pentru marile temple; în fine, existau și scribi specializați pe scrieri mistice și literare, de învățături morale etc. Buna administrare a statului, istoria, literatura magico-religioasă și textele sapiențiale își datorau astfel existența măiestriei celor care le consemnau, într-un amestec de artă, tehnică, știință și religiozitate, folosind cerneala și papirusul, iar uneori dălțile de inscripționat ceramica și piatra. Casta scribilor ajunsese, în vremea Regatului Nou (1500-1050 î. Hr.), o categorie de „funcționari” vitală pentru întregul mecanism statal. Din punct de vedere al administrării resurselor și activităților proprii regatului, se poate spune că *scribii au inventat birocrăția*, fiind totodată și cei care au conștientizat, pentru prima oară în istorie, importanța și semnificația unei asemenea munci (aducătoare nu numai de prosperitate, ci și de boli profesionale specifice poziției și efortului solicitat de arta scrisului)¹, despre care povesteau uneori în papirusuri cu caracter privat.

Atribuții administrative asemănătoare îndeplineau și scribii greci (*grammateis*), care consemnau actele autorităților publice, țineau arhivele și redactau contracte sau copiau texte

¹ Chloé Ragazzoli, *Scribes. Les artisans du texte de l’Egypte ancienne (1500-1000)*, Les Belles Lettres, Paris, 2019.

literare, filosofice, științifice și religioase. În plus, îndeplineau și o funcție educativă, învățându-i arta scrisului pe cetățenii preocupați de o astfel de îndeletnicire. La rândul lor, scribii romani (*scribae*), aflați în slujba magistraților Romei, în slujba orașelor de pe cuprinsul imperiului sau chiar a unor asociații sau persoane private, erau responsabili de contabilitate, de scriere și arhivare, având un statut și o putere îndeobște recunoscute, deseori invidiate de o parte a aristocrației². Nu era ușor pentru elita romană să se știe condusă, din umbră, de persoane care aveau origini modeste, chiar servile; dar tensiunea și disonanța îi marca și pe scribii care aveau conștiința unei superiorități intelectuale și funcționale față de stăpânii lor politici și administrativi³.

Pe parcursul primului mileniu creștin, apare și se consolidează o nouă categorie de „scriitori anonimi”: copiiștii cărților cu caracter religios sau al celor literare, filosofice și științifice. Cunoscând tehnica scrisului de mână (de unde venea și denumirea latinească a meseriei lor: *amanuense*), copiiștii din scriptoriile mănăstirilor, ale cancelariilor regale sau ale unor nobili erau în același timp mici artiști miniaturiști și uneori cunoscători ai limbilor vechi, aceste calități făcându-i cei mai potriviți păstrători ai culturii. Pe unii îi regăsim ca păzitori ai unor opere filosofice interzise de Biserică, ținând cu prețul vieții secretul înfruptării din aceste „fructe interzise”⁴.

În Evul Mediu, casta scriitorilor-copiiști s-a laicizat și s-a diversificat treptat, din perspectiva competențelor. În serviciul puterii regale lucrau *notarii regali* (de exemplu: notarul anonim al regelui Bela al Ungariei, secretarul domnesc de limbă italiană Antonio Maria Del Chiaro, de la curtea lui Constantin Brâncoveanu etc.), însărcinați cu redactarea decretelor suveranului, a scrisorilor oficiale de stat și a corespondenței diplomatice. Cei mai de încredere și mai apropiați de persoana monarhului jucau chiar rolul de sfătuitori și de „cenzori” ai accesului la audiențele regale. Alte categorii de scriitori lucrau pentru conducerile orașelor libere, pentru bresle profesionale sau pentru organizații comerciale, ținând evidențe contabile. Secretarul / notarul putea fi un simplu „copist”, dar în anumite cazuri el deținea o demnitate publică (o dregătorie, ca cea de *logofăt* – șef al cancelariei domnești, în Țările Române). Dat fiind caracterul confidențial / secret al unor acte pe care le redacta, secretarul era considerat un *păstrător de secrete*, un angajat căruia i se cerea respect total pentru confidențialitate.

Renașterea italiană ne-a adus în atenție funcția laică de „secretar al Florenței” (al Republicii), pe care a ocupat-o la un moment dat celebrul gânditor politic Niccolò Machiavelli. Provenind din clasa mijlocie, bine educat, dar cu resurse materiale puține, Machiavelli a depins economic de păstrarea acestei funcții în serviciul orașului său, pentru acest scop ajungând să solicite favorul lui Lorenzo al II-lea (din familia de Medici), căruia îi va da „o mică atenție” (un „folos necuvenit”): cartea intitulată *Principele* (1513). E greu de presupus că în prezent o carte ar mai netezi drumul profesional (administrativ) al cuiva. Totuși, din „darea de mită” comisă de Machiavelli ne rămâne o morală: știința de carte este absolut necesară pentru un secretar (fie el în serviciul public, fie într-unul privat).

² Plutarh consemna, în această privință, că „atunci când acești angajați, care aveau întotdeauna în mână documentele oficiale sau legile, vedeau sosind tineri chestori a căror lipsă de experiență și ignoranță aveau nevoie stringentă de stăpâni și ghizi, nu se supuneau autorității lor, iar ei erau adevărații magistrați” (*Cato Minor*, în: *Vieți Paralele*, vol. V, traducere, notă introductivă, notițe introductive și note de prof. univ. N. I. Barbu, Editura Științifică, București, 1971).

³ Benjamin Hartmann, *The scribes of Rome: a cultural and social history of the Scribae*, Cambridge University Press, New York, 2020.

⁴ A se vedea, spre exemplu, cazul călugărilor bibliotecari din romanul lui Umberto Eco, *Numele trandafirului*.

În epoca lui Machiavelli, Țările Române aveau și ele scriitori de cronici domnești și de texte sapiențiale. Egumenul de la Mănăstirea Neamț, devenit ulterior episcop de Roman, Macarie, a scris o interesantă cronică a domniei lui Petru Rareș. Cronică lui Eftimie, scrisă din porunca lui Alexandru Lăpușneanu, continuă povestea domniilor moldave din secolul al XVI-lea, cu vădite accente subiective, după modul în care voievozii s-au purtat cu scriitorul. O ultimă cronică moldovenească a fost scrisă de Azarie, probabil cel mai tânăr dintre discipolii lui Macarie⁵. În Valahia începutului de veac XVI, un călugăr încă neidentificat cu certitudine a redactat cea mai importantă carte de învățătură a Evului Mediu românesc, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* – un „manual de administrație” util în cele mai frecvente tipuri de intervenție domnească în viața supușilor.

Intrarea civilizației europene în modernitate a redefinit statutul cultural și poziția socială a celor care trăiau din scris. Umanismul renascentist și raționalismul, în tandem cu empirismul britanic, au urcat *filosofii* pe scara importanței scriitorilor-secretari, în detrimentul clericilor. În suita marilor figuri culturale care s-au îndeletnicit cu „secretariatul” îi vom întâlni astfel pe câțiva filosofi emblematici ai Occidentului, aflați în serviciul unor familii nobile, al unor demnitari, clerici înalți și savanți: Thomas Hobbes a lucrat pentru familia Cavendish; John Locke a fost secretarul Lordului Anthony Ashley; Rousseau a fost secretar și tutore al unor familii înstărite din Italia și Franța, pentru ca, în 1743, să devină secretar al ambasadorului Franței la Veneția; Auguste Comte a fost secretarul personal al Contelui de Saint-Simon.

La începutul secolului al XIX-lea, secretarii erau în special bărbați educați și de încredere; femeile secretare erau rare, fie și pentru că un secretar acționa și ca un „confident”, foarte adesea atașat unei persoane cu poziție înaltă, și responsabil pentru transcrierea scrisorilor și a trimiterilor oficiale. Să ne amintim că, la vremea aceea, puțini oameni știau să scrie și să citească (femeile fiind de regulă excluse de la educație), iar meseria de secretar era râvnită pentru caracterul ei „superior”, intelectual (contrastând cu alte munci de tip dominant fizic), pentru beneficiul adus de permanenta aflare în apropierea „stăpânului”.

După Revoluția franceză de la 1789, funcția de secretar a devenit importantă nu numai când era vorba despre „asistarea” unui om de vază în gestionarea treburilor sale ce necesitau manipulare și redactare de documente (registre, corespondență, testamente etc.), ci mai ales când era vorba de actele administrative emise de autoritățile publice de la diferite niveluri de putere. Iar pentru că nu existau foarte mulți oameni capabili de o asemenea activitate, mai ales în colectivitățile locale mici, pe parcursul secolului al XIX-lea mulți profesori din mediul rural și-au luat și rolul de secretar al primăriilor. *Legea din 30 octombrie 1886 privind organizarea învățământului primar* dădea consistență juridică acestui fapt care se petrecea deja de ceva vreme în societate. Iată că francezii recunoșteau statutul intelectual al profesiei de secretar comunal și îl acordau unor membri ai corpului didactic, cu titlu de „completare de activitate”.

În spațiul francez, s-a definit treptat conținutul profesiei de secretar al unității administrativ-teritoriale (al „comunei”, în sens generic), după cum tot acolo s-a creat dreptul administrativ modern. Dintre atribuțiile de bază ale secretarului, reținem punerea în aplicare, sub directivele aleșilor, a politicilor și deciziilor „echipei comunale”. În trecut, ca și în prezent, secretarului îi revenea (îi revine) organizarea serviciilor administrative și tehnice ale municipiului, asigurarea primirii utilizatorilor (beneficiarilor), gestionarea resurselor umane,

⁵ Cf. Monica Dragomirescu, „Cronicile oficiale moldovenești din secolul al XVI-lea”, în: *Acta Moldaviae Meridionalis*, XL, 2019, pp. 45-59.

participarea la elaborarea bugetului, întocmirea documentelor administrative și examinarea dosarelor de tot felul.

Urmând acest model, multe țări europene au acordat secretarului general al primăriei sau comunei următoarele misiuni esențiale: asistarea juridică și economică a primarului în întocmirea bugetului, fiind în același timp garant al execuției bugetare (bazându-se pe cunoașterea normelor bugetare și contabile); redactarea deliberărilor consiliului local, a decretelor municipale, a actelor de stare civilă, în temeiul cunoașterii codului general al autorităților locale și a normelor legale necesare întocmirii acestora, precum și al cunoașterii codului achizițiilor publice; examinarea cererilor de urbanism, a dosarelor de management etc.; elaborarea și punerea în aplicare a hotărârilor consiliului local, prin consilierea și asistarea aleșilor în activitatea lor; coordonarea deciziilor referitoare la dotarea locală; organizarea corespunzătoare a serviciilor publice (creșă, bibliotecă, cantină, transport școlar etc.); respectarea regulilor de igienă, sănătate și securitate în muncă; asigurarea supravegherii echipelor și managementul resurselor umane la nivel municipal, precum și monitorizarea lucrărilor; primirea utilizatorilor serviciului public: cereri de acte de identitate, primire de noi rezidenți, cereri de locuințe, consultare genealogică, procesarea reclamațiilor. Din secolul XIX încoace, viața colectivităților locale pare să se deruleze, în toate aspectele ei publice și private, sub bagheta secretarului comunal, care înregistrează nașteri, căsătorii și decese, redactează tot felul de avize, autorizații și adeverințe (în numele autorității locale și în folosul cetățeanului), ținând totodată linia de comunicare juridică cu autoritatea statului, într-un regim de continuitate de care nu aveau cum să se bucure aleșii locali.

Funcția modernă de secretar al unității administrativ-teritoriale

Timp de câteva milenii, actele de autoritate ale conducătorilor de state și de religii, ca și administrarea afacerilor publice și private, împreună cu redactarea textelor istorice și de „învățăături morale” au fost în sarcina unui tip de „profesionist al scrisului”, care a purtat diverse nume: de la scrib, la secretar. Odată cu impunerea paradigmei birocrăției moderne în lumea europeană a secolului al XIX-lea, secretarul și-a conturat identitatea profesională în două domenii de bază: întocmirea și gestiunea actelor autorităților publice, pe de o parte, și ținerea în ordine a documentelor companiilor private. Pentru aceste categorii de atribuții, secretarul a trebuit să se școlească în mod corespunzător, ținând pasul cu exigențele legale instituite în administrația publică, mai cu seamă.

În *Prefața* la lucrarea Cristinei Feurdean, *Statutul juridic al secretarului unității administrativ-teritoriale*, Verginia Vedinaș arăta că: „Una din funcțiile publice cele mai fascinante prin rol, semnificație și statut este, neîndoindu-ne, secretarul din administrația publică locală. El s-a aflat neîntrerupt în administrația publică a unităților administrativ-teritoriale de bază și intermediare, indiferent ce denumire au purtat acestea (...), la nivel central și local și de reglementările care au așezat România între națiunile moderne ale Europei. Multă vreme el a purtat și numele de notar, care a fost inspirat, suntem siguri, nu doar de atribuțiile specifice notarilor, pe care le exercita, ci și pentru că notarul era perceput ca un simbol al legalității, ca «om al legii». În perioada regimului totalitar, s-a numit secretar de comitet executiv (la județe și municipii) sau de birou executiv (la comune și orașe), iar după

1990 a fost evocat mai întâi prin denumirea de secretar de consiliu local, care s-a transformat, ulterior, în secretar al unității administrativ-teritoriale⁶.

Așa cum remarca Verginia Vedinaș, istoria modernă a secretarului unității administrative debutează, în spațiul românesc, cu reforma lui Al. I. Cuza. Prin *Legea comunală* promulgată de domnitor la 31 martie 1864, se înființa pentru prima dată comuna, urbană sau rurală, ultima compusă din sate și cătune. Unitatea administrativă superioară comunei devenea „plasa” (1865-1949), iar mai multe plăși formau un „district”. *Legea comunală* consacră noi termeni administrativi: „consiliu comunal”, „primărie” și „primar”.

Conform legii, singura autoritate locală era consiliul comunal sau sfatul sătesc, capabilă să aplice pe plan local și fără părtinire legile statului român. Consiliul era compus din preotul satului și din câte un reprezentant al sătenilor din cele trei stări, respectiv „frunțași”, „mijlocași” și „codași”, numiți *jurați* sau *deputați*, toți aleși de către săteni pe o perioadă de un an. În privința atribuțiilor administrative, sfatul sătesc era obligat să adune de la săteni dările către stat și comună, să păstreze banii din cutia comunală (bugetul local), să prezinte rapoarte privind cheltuielile făcute; de asemenea, îi îndemna pe locuitori să-și trimită copiii la școală (pentru a respecta *Legea instrucțiunii publice*, adoptată tot în timpul lui Cuza, la 1864). O sarcină importantă a consiliului era aceea de a ține în bună stare actele stării civile, care până atunci fuseseră gestionate de biserică. Considerați funcționari publici, membrii consiliului comunal erau scutiți de *boieresc* (adică erau absolviți de zilele de muncă pe care le datorau boierului). Fiecare comună era datoră să asigure un local pentru primărie, să se îngrijească de „nevolnici” și de copiii găsiți, să aibă una sau mai multe școli, precum și un corp de pompieri.

Primarii (delegați ai administrației centrale și aflați sub autoritatea guvernului) erau aleși odată cu membrii consiliului și confirmați de către prefect. Plata muncii lor se făcea tot din cutia comunală, iar semnul distinctiv de autoritate era dat de portul eșarfei în culorile naționale. Îndatoririle lor erau diverse: publicarea și executarea legilor și regulamentelor generale, conservarea și administrarea patrimoniului comunal, aprovizionarea populației, întocmirea bugetului, a contractelor și judecarea lucrărilor comunale. Primarii reprezentau (în persoană sau prin delegați) drepturile comunei în fața justiției, judecau contravențiile locale, se îngrijeau de actele de stare civilă, precum și de transpunerea în fapt a legislației electorale, întocmind listele electorale. Tot potrivit legii din 1864, consiliul comunal dispunea și de un post de *secretar* sau „scriitor”, numit, suspendat și revocat de către consiliu, conformându-se instrucțiunilor primite de la acesta sau de la primari și de la „ajutorii” lor⁷.

Date fiind calitățile lor de „scriitori de acte” și de operatori în registrele de stare civilă, secretarii comunali pe care îi prevedea *Legea comunală din 1864* aveau o mare importanță în colectivitatea locală, îndeplinind numeroase atribuții de ordin notarial (în Ardeal secretarul fiind numit și „notarăș”), de consiliere juridică a cetățenilor.

Despre suprapunerea funcției de *secretar comunal* și de *notar* ne vorbesc și Dietmar Müller și Andrei Florin Sora, în studiul intitulat *Notarul comunal în România: cadrul normativ al unei instituții moderne*⁸. Autorii spun că de la prima lege comunală dată de Cuza și până la

⁶ Verginia Vedinaș, „Secretarul unităților administrativ-teritoriale – stâlpul legalității în administrația locală”, în: Cristina Cornelia Feurdean, *Statutul juridic al secretarului unității administrativ-teritoriale*, Universul Juridic, București, 2019, pp. 5-6.

⁷ Adrian Macovei, „Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862”, în: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași*, vol. II, 1985, p. 487.

⁸ Dietmar Müller și Andrei Florin Sora, „Notarul comunal în România: cadrul normativ al unei instituții moderne (1864-1949)”, în *Revista „Arhivele Olteniei”*, nr. 25, Serie nouă, Editura Academiei Române, București, 2011.

instalarea comunismului, cu noua sa formulă administrativă de tip sovietic, notarul comunal (sau secretarul) a fost reprezentantul autorității publice cu care locuitorii din mediul rural intrau cel mai des în contact. De cele mai multe ori, notarul cunoștea legile și problemele comunității mai bine decât primarul (acesta putând fi mai puțin „instruit”, dar... ales), beneficiind în consecință de o autoritate și de un prestigiu superior edilului.

În funcție de colectivitățile în care lucrau (rurale sau urbane), secretarii aveau poziții profesionale diferite, în sensul că numai cei din urban erau reprezentanți ai statului. *Legea comunelor rurale și urbane din 7 mai 1887* a menținut denumirea de secretar comunal pentru comuna urbană, iar pentru cea rurală a înlocuit termenul de „scriitor” cu cel de „notar”. Notarul era „capul cancelariei”, contrasemnând toate actele și lucrările primăriei.

La începutul secolului XX, secretarul și notarul nu erau considerați doar agenți ai statului, ci, alături de preoți și învățători, trebuiau să fie îndrumători ai populației rurale, „factori luminători ai satelor”.

Legea pentru organizarea comunelor rurale din 1 mai 1904 a eliminat funcția de notar și de ajutor de notar din comunele rurale, în acestea fiind lăsată doar funcția de *secretar de primărie*. Acest nou-definit funcționar trebuia să țină toate documentele primăriei (registre și arhive), să organizeze și să consemneze ședințele consiliului local, să îl asiste pe primar la autentificarea actelor; în unele localități, secretarul trebuia să se ocupe și de serviciul telefonic. După intrarea în vigoare a legii, accesul la funcția de secretar a fost condiționat de absolvirea unei școli speciale de secretariat sau măcar a gimnaziului. În absența acestor dovezi profesionale, foștii notari puteau fi numiți ca secretari comunali, cu condiția să primească de la primăria pentru care lucraseră un certificat prin care să se ateste „onestitatea și priceperea”⁹.

La început de secol XX, în Regatul României existau mulți primari care nu știau nici măcar să semneze actele publice. Dar nici notarii nu stăteau grozav de bine la capitolul profesional: la nivelul anului 1904, numai 12 notari aveau studii universitare, 866 absolviseră una sau mai multe clase secundare ale școlilor normale și comerciale, 1.855 absolviseră școala primară, iar 151 doar două sau trei clase primare.

Funcția de notar comunal a fost reînființată prin *Legea pentru modificarea legii de organizare a comunelor rurale*, din 29 aprilie 1908. Nici de aceasă dată nu s-a condiționat ocuparea funcției de absolvirea școlii de specialitate. Totuși, pentru a deveni notar comunal, candidatul trebuia să susțină un examen cu o comisie județeană, înainte de a primi numirea din partea prefectului. Un alt fapt pozitiv adus de legea din 1908 a fost acela că „în calitatea de agent al centrului, notarul era mai puțin sensibil la schimbările de putere de la nivel central și comunal, ceea ce se traduce printr-un mai mare grad de autonomie față de primar și Consiliul comunal. Totuși, gradul de dependență față de partidul politic aflat la guvernare și față de persoanele influente la nivel local a rămas unul ridicat pentru întreaga perioadă 1864-1940”¹⁰. Lucrurile nu aveau să evolueze în bine pe parcursul dictaturilor care au urmat.

După Marea Unire, statutul notarului comunal a urmat tribulațiile politice ale legilor administrative din 1921, 1925, 1929, 1936 și 1938. Totuși, la sfârșitul anilor 1930, locul acestui funcționar în administrația locală părea destul de clar și de stabil. În articolul despre administrația locală din *Enciclopedia României*, paragraful dedicat notarului era explicit: „Notarul este organul de îndrumare și capul cancelariei comunale. El întocmește și contrasemnează acte de stare civilă și hotărăște măsurile pentru executarea deciziunilor

⁹ *Ibidem*, p. 373.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 376-377.

consiliului comunal. Legea atribuie notarului încă un rol important: el este sfătuitorul sătenilor, fiind obligat să le asculte nevoile, să le redacteze petițiile și plângerile, cu un cuvânt, să-i ajute pentru satisfacerea nevoilor ce au"¹¹.

Așa cum spuneam mai sus, profesia de secretar / notar comunal avea să resimtă din plin schimbările dramatice provocate de instalarea dictaturii antonesciene în vreme de război, apoi a comunismului după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale. Prin *Legea asupra Consiliilor Populare* din 13 ianuarie 1949, au fost desființate prefecturile, preturile și primăriile și au fost instalate comitete provizorii ale Sfaturilor populare, atât ca organe ale puterii de stat în teritoriu, cât și ca organe ale administrației locale. Prin introducerea modelului sovietic în administrație, notarul comunal a dispărut, ca funcționar public, la sfârșitul anilor '40. În locul său, va prelua atribuțiile specifice administrației locale un funcționar numit „secretar”.

În legislația comunistă, secretarul își pierde vizibilitatea, prevalând organismul colegial de conducere: sfatul / consiliul popular de la nivel comunal, orășenesc, municipal și județean. Un singur articol de lege expediază existența ternă și nesigură a unui personaj esențial pentru funcționarea administrației locale: „Comitetul executiv sau, după caz, biroul executiv al consiliului popular are un secretar numit de consiliul popular, cu acordul organului administrației de stat ierarhic superior comitetului sau biroului executiv” (Art. 55 din *Legea nr. 57 din 26 decembrie 1968 privind organizarea și funcționarea consiliilor populare*). Deși rămâne în sistemul micro-social al comunelor un personaj central și respectabil (lumea gratulându-l cu titlatura de „dom' secretar” sau „dom' notarăș”, câtă vreme primarul însuși era un simplu „tovarăș”), de care depindeau toate serviciile publice și relațiile cetățeanului cu puterea de stat, secretarul comunal era în poziția deloc confortabilă de „tampon” între exigențele legalității actelor administrative și comandamentele politicii de partid.

În deceniile postrevoluționare, secretarul unității administrativ-teritoriale și-a redobândit și consolidat statutul de funcționar public de conducere (și de carieră), activitatea sa profesională fiind protejată de posibilele abuzuri de putere ale aleșilor locali și derulându-se sub semnul stabilității în funcție. *Codul administrativ* din 2019 i-a recunoscut însemnătatea ca funcționar public de conducere de maximă importanță, denumindu-l *secretar general*¹². Condiționarea exercitării acestei profesii de licențierea în drept, administrație publică sau științe politice îi oferă alonja intelectuală necesară înțelegerii mecanismelor guvernantei locale, iar interdicția formală de a face parte din partide politice îi oferă neutralitatea simbolică și capacitatea de mediere între autoritățile deliberative și executive ale colectivităților locale (sau în interiorul acestora). Multitudinea atribuțiilor sale în ceea ce privește funcționarea aparatului administrativ și a serviciilor publice locale, rolul său esențial în controlul legalității actelor administrației locale, împreună cu atribuțiile delegate de primar (inclusiv ca ofițer de stare civilă), îi construiesc secretarului general al unității administrativ-teritoriale imaginea de punct nodal al administrației locale.

Concluzii

În pofida multitudinii ipostazelor în care îl regăsim de-a lungul istoriei, *secretarul* poartă o semnificație generală care trimite la lucrul cu texte scrise, în principal cu documente administrative. Ca scrib antic și cronicar medieval, ca redactor modern de corespondență

¹¹ Articolul *Administrația locală din România*, în Dimitrie Gusti (coord.), *Enciclopedia României*, vol. I, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 309.

¹² Verginia Vedinaș, *Drept administrativ*, Ediția a XIII-a revăzută și actualizată, Universul Juridic, București, 2022, p. 264.

privată sau publică, iar uneori ca asistent personal al unor demnitari, secretarul s-a ocupat de chestiuni juridice și administrative, din poziția de „paznic al secretelor” și garant al legalității.

Din secolul XIX, secretarul comunal a fost numit „scriitor”, apoi și „notar comunal”, întrucât atribuțiile sale erau deopotrivă acelea de gestionar al actelor administrației locale, cât și de operator al unor acte și activități de tip notarial, de stare civilă și cadastral. Nu în ultimul rând, legea îl obliga la consilierea gratuită a cetățenilor în chestiuni de ordin juridic. Toate aceste atribuții făceau din „notarul” sau secretarul comunal un personaj din protipendada comunității locale, alături de preot, învățători și primar.

Spre deosebire de alte categorii de „cadre comunale”, secretarul era un personaj „de anduranță”, exprimând continuitatea serviciilor publice și „memoria administrativă a colectivității locale”, beneficiind astfel de un nivel de încredere publică sensibil mai mare decât al primarului, de exemplu. Odată cu preluarea de la Biserică a sarcinii de ținere a registrelor civile de nașteri, căsătorii și decese (la mijlocul secolului al XIX-lea), secretarul a devenit un personaj cu o putere simbolică aparte, prezent efectiv în evenimentele majore din viața fiecărui locuitor al comunității sale.

References

- Monica Dragomirescu, „Cronicile oficiale moldovenești din secolul al XVI-lea”, în: *Acta Moldaviae Meridionalis*, XL, 2019.
- Dimitrie Gusti (coord.), *Enciclopedia României*, vol. I, Imprimeria Națională, București, 1938.
- Benjamin Hartmann, *The scribes of Rome: a cultural and social history of the Scribae*, Cambridge University Press, New York, 2020.
- Adrian Macovei, „Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862”, în: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași* vol. II, 1985.
- Dietmar Müller și Andrei Florin Sora, „Notarul comunal în România: cadrul normativ al unei instituții moderne (1864-1949)”, în *Revista „Arhivele Olteniei”*, nr. 25, Serie nouă, Editura Academiei Române, București, 2011.
- Plutarh, *Cato Minor*, în: *Vieți Paralele*, vol. V, traducere, notă introductivă, notițe introductive și note de prof. univ. N. I. Barbu, Editura Științifică, București, 1971.
- Chloé Ragazzoli, *Scribes. Les artisans du texte de l’Egypte ancienne (1500-1000)*, Les Belles Lettres, Paris, 2019.
- Verginia Vedinaș, „Secretarul unităților administrativ-teritoriale – stâlpul legalității în administrația locală”, în: Cristina Cornelia Feurdean, *Statutul juridic al secretarului unității administrativ-teritoriale*, Universul Juridic, București, 2019.
- Verginia Vedinaș, *Drept administrativ*, Ediția a XIII-a revăzută și actualizată, Universul Juridic, București, 2022.